

Гончарук В. А.,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри
української літератури, українознавства та методик їх навчання
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини
м. Умань, Черкаська область, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕТНОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

Сьогодні перед вищою освітою постає важливе завдання – підвищення рівня професіоналізму майбутнього педагога в поєднанні із загальною культурою. Його розв'язання передбачає насамперед різнобічний особистісний розвиток майбутнього вчителя, формування гуманістичної педагогічної позиції на основі єдності професійної, суспільно-економічної й культурологічної підготовки.

Відповідно професійна підготовка вчителів-філологів, у процесі якої формуватиметься їх етнокультурна компетентність, стає одним із провідних пріоритетів освітньої політики держави. У стратегічних законодавчих та освітніх документах України, в Конституції України, законах «Про освіту», «Про вищу освіту», у «Національній доктрині розвитку освіти в Україні у XXI столітті» проголошуються принципи культурологічної та полікультурної освіти, йдеться про загальні та спеціальні компетентності, які слід сформувати в майбутніх учителів. Отже, випускник закладу вищої освіти (ЗВО) повинен бути, в першу чергу, носієм високої загальнолюдської культури, етнокультурної своєрідності, моральності та духовності.

Аналіз науково-методичної літератури дозволяє нам стверджувати про належну увагу науковців до проблеми формування компетентності майбутнього педагога. Ними досліджено такі види компетентності: педагогічну (Л. П. Большакова, І. А. Воробйова, С. В. Козак, А. Д. Онкович), психологічну

(М. І. Лук'янова, Н. В. Яковлева), професійну (О. Є. Антонова, Ю. В. Варданян, О. А. Дубасенюк, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало), загальнокультурну (І. О. Котлярова). Проблему культурологічної підготовки порушували такі дослідники, як: Д. Ф. Глеба, В. Я. Міщенко, О. О. Телічкін, О. О. Фостачук, С. О. Шехавцова; взаємозв'язків культури й освіти – Т. В. Іванова, В. С. Маслов, В. М. Сичов та ін.

Невід'ємним складником професійної компетентності майбутніх педагогів вважаємо культурологічну компетентність, яка передбачає усвідомлення української мови як головної форми вираження національної культури; розуміння взаємозв'язку мови й історії українців, національно-культурної специфіки української мови та української мовної поведінки; оволодіння національно-маркованими одиницями мови й українським мовним етикетом.

Власне термін «культурологічна компетентність» науковцями трактується як рівень досвідченості, достатній для самоосвіти і самостійного вирішення певних проблем; комплекс універсальних знань, які відрізняються широким рівнем узагальнення і необхідні для соціально-продуктивної діяльності будь-якої сучасної людини. У професійній підготовці майбутнього педагога і в його культурологічній компетентності потрібно виділити українознавчий культурологічний напрям, який, на думку В. Зарицької, дає можливість «через етнокультуру, етнопедагогіку, етнопсихологію, етнолінгвопедагогіку, етнолінгводидактику відтворювати світогляд українського народу, особливості його історії, культури, характеру, мовної картини світу...» [1, с. 92].

Якщо ми ведемо мову про етнокультурну компетентність майбутнього вчителя-філолога (визначальний складник культурологічної компетентності), то зосередимо увагу на понятті «етнокультура».

Етнокультура концентрує різноманітний спектр прояву етнічних ознак, інтегрує, зберігає, відтворює і, певним чином, трансформує набутки різних сфер діяльності (духовної, господарської тощо) конкретного народу, які накопичуються упродовж історичного часу певною спільнотою (у нашому випадку – українцями).

В. Лісовий подає таке визначення цього терміну: «Етнокультура – культура, першоджерелом якої є колективна творчість даної спільноти, що включає спосіб життя, світогляд, мову, народне мистецтво. У сучасних суспільствах Е. не існує відокремлено від професійної («високої») культури і є її складником; цей складник у вигляді «етнічного осердя» значною мірою визначає самобутність національної культури в сучасних державах. У найширшому значенні Е. – це «життєвий світ», який обіймає все, що дана спільнота колективно створює (на додаток до природного оточення): спосіб поведінки, суспільні установи, спосіб виробництва, мову, етносимволіку, міфи, ритуали, художню творчість тощо...» [2].

Поняття «компетентність» розуміємо як якість, характеристику особи, яка дозволяє їй (або навіть дає право) вирішувати певні завдання, виносити рішення, судження у певній галузі. Основою цієї якості є знання, обізнаність, досвід соціально-професійної діяльності людини. Цим самим підкреслюється інтегративний характер поняття «компетентність».

Ю. Татур дає таке визначення компетентності: «Компетентність спеціаліста з вищою освітою – це проявлені ним на практиці прагнення і здатності (готовність) реалізувати свій потенціал (знання, уміння, досвід, особистісні якості та ін.) для успішної творчої (продуктивної) діяльності в професійній і соціальній сфері, усвідомлюючи її соціальну значущість і особисту відповідальність за результати цієї діяльності, необхідність її постійного удосконалення» [4, с. 24].

Етнокультурна компетентність особи охоплює передусім знання величезного прошарку елементів етнічної культури, починаючи з елементарних невербальних комунікацій (жести, ритми, пози, міміка, вираз очей) до узагальнюючих моральних і правових норм, звичаїв, що організують життя колективів і спільність в цілому. Етнічні знання складаються із прямої інформації про людей, природу, суспільство та їхні відносини, а також із уявлень про смисли і значення, що закодовані у «шифрах», знаках, символах, точках соціального простору. Чим компетентніша

особа, тим більш об'ємним постає цей простір, тим більший «прошарок» часу (сучасного та минулого) актуалізований у ньому [6].

Компонентами професійної компетентності філолога є соціокультурна, комунікативна, інтелектуальна, пізнавально-творча, інформаційна компетентності [5]. Соціокультурна компетентність є складним особистісним утворенням, яке включає взаємопов'язані компоненти через поняття культурного та соціального контекстів, де перший передбачає знання реалій, загальних для всього народу-носія, а другий – знання конкретних соціальних умов спілкування, прийнятих у країні. Більш детально окреслено ключові компетенції, які формують мовну особистість майбутнього філолога, здатного до активної та успішної професійно-орієнтованої діяльності: мовна, мовленнєва, лінгвістична, лінгвориторична, текстова, соціолінгвістична, соціокультурна, комунікативна, соціальна, загальнокультурна, культурологічна та ін. [3, с. 112].

Культурологічна компетентність майбутнього філолога – це інтегрована якість, яка виражається через здатність особистості бути духовно й естетично вихованою, всебічно обізнаною; володіти національно-культурними знаннями (розумітися на традиціях, реаліях, звичаях, духовних цінностях свого народу); знаходити зафіксовані в мові, етнотекстах і дискурсивній практиці компоненти духовної та матеріальної культури; вміти не тільки доцільно ними оперувати, а й передавати учням; усвідомлювати себе та кожен особистість як носія певної етнокультури.

Отже, процес формування етнокультурної компетентності передбачає отримання майбутніми вчителями-філологами об'єктивних знань про українську етнічну культуру, історію рідного краю, духовно-моральні цінності й ментальні особливості української нації, а також оволодіння ними професійними вміннями залучати учнів до досягнення безмежних багатств української етнокультури. Досягти цього можна за умови впровадження у ЗВО теоретично обґрунтованої і практично перевіреної структурно-функціональної моделі формування

етнокультурної компетентності майбутніх учителів-філологів. Високий рівень сформованості етнокультурної компетентності таких фахівців буде свідчити про їхню готовність до навчання і виховання учнів на основі національної толерантності, із обов'язковим збереженням етнічних цінностей, культурно-етнічної специфіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зарицька В. Мовно-культурологічний аспект формування професійної культури сучасного педагога. *Українська мова в культурному просторі Східної України: Матеріали міжрегіональної науково-практичної конференції*. Донецьк: Український культурологічний центр, 2010. С. 90–99.
2. Лісовий В. Етнокультура. *Філософський енциклопедичний словник / НАН України, Ін-т філософії*. К.: Абрис (Бібліотека Державного фонду фундаментальних досліджень). Г. С. Сковороди; редкол.: В. І. Шинкарук. 2002. URL: https://filos_uk.academic.ru (дата звернення: 10.03.2019).
3. Синельникова Л. Комплекс професійних компетентностей у проекції на особистість філолога ХХІ століття. *Освіта Донбасу*. 2011. № 1 (144). С. 109-117.
4. Татур Ю. Г. Компетентность в структуре модели качества подготовки специалиста. *Высшее образование сегодня*. 2004. № 3. С. 20-26.
5. Усик О. Формування соціокультурної компетентності студентів філологічних спеціальностей у процесі вивчення гуманітарних дисциплін: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.09; Криворізь. держ. пед. ун-т. Кривий Ріг, 2010. 20 с.
6. Шульга М. Компетентність етнокультурна. *Етнічний довідник: поняття та терміни*. URL: <http://ethnography.national.org.ua/glossary/k.html> (дата звернення: 10.03.2019).